

Geloof en crisis.

R.Ruard Ganzevoort¹

In: *Areopagus* 1991

Op verzoek van de reactie zal ik proberen in dit artikel een beeld te schetsen van een onderzoek waar we aan de faculteit mee bezig zijn. Daarbij gaat het dan om de vraag wat we nu eigenlijk willen onderzoeken en hoe we dat concreet doen.

Binnen de vakgroep Sociale Wetenschappen is een onderzoeksproject opgezet onder de titel 'Context en Zingeving'. Het gaat daarin over de vraag hoe de persoonlijke zingeving van individuen samenhangt met de sociale omgeving en met de werkelijkheid waarin zij zich bevinden.² Van dat project is het onderzoek dat hier beschreven wordt een onderdeel.

De Aanleiding

De aanleiding voor het onderzoek is de constatering dat mensen heel verschillend reageren op crisis-situaties. Terwijl de ene persoon daardoor tot een heel nieuwe invulling van zijn leven komt gaat de ander op de oude voet verder. Ook als het gaat om het geloven en (religieuze) levensbeschouwing is dit verschil vaak op te merken. In mijn doctoraalscriptie (een vooronderzoek voor het huidige³) heb ik beschreven hoe mensen die plotseling gehandicapt raken op een nieuwe manier tegen het leven aan moeten gaan kijken. Die herinterpretatie van het eigen leven is te zien als de kern van een crisis: de oude manier van interpreteren voldoet niet meer en er moet een nieuw interpretatiekader worden opgebouwd.

Het is heel verhelderend om dat in een narratief kader te plaatsen. Dat wil zeggen dat we niet uitgaan van logisch-abstracte redeneringen en kaders, maar van het verhaal van mensen. Het valt te verdedigen dat de mens ten diepste een verhalend wezen is, die in zijn verhalen zin en betekenis toekent aan de feiten

---

¹ drs. R.R. Ganzevoort (1965) studeerde in 1987 af aan de faculteit op een onderzoek naar crisisverwerking bij dwarslaesie-patiënten. Daarna werd hij predikant in de Nederlands-Gereformeerde Kerken van Alkmaar en Zaanstreek-Centrum. Vanaf 1988 is hij bezig met een promotie-onderzoek naar de functie en verandering van religieuze levensbeschouwing in crisissituaties. Hij is getrouwd en vader.

² Zie het informatieboekje 'Context en Zingeving' (1989)

³ "Van lijden naar leiden", 1987, verschenen bij Voorhoeve-Den Haag onder de titel *Levensverhalen*, 1989

van zijn leven. De rode draad van dat verhaal bepaalt zijn interpretaties en mede zijn emoties.⁴ Als een bepaalde gebeurtenis niet in de lijn van het verhaal past kan een individu proberen de gebeurtenis te ontkennen, maar als die gebeurtenis onontwikkbaar is zal het verhaal moeten worden herschreven.

De Vraagstelling

Met deze theoretische achtergrond zijn we gekomen tot de vraagstelling die opgesloten ligt in de omschrijving van het onderzoek: "de functie en verandering van (religieuze) levensbeschouwing in crisissituaties". Kort gezegd komt het er op neer dat we willen achterhalen welke factoren vooral van invloed zijn voor de functie van het geloof in een crisis en voor het veranderen van het geloof. Nog anders: hoe komt het dat sommige mensen vertellen dat hun geloof voor hen een bron van steun was, terwijl anderen aangeven dat hun geloof door de crisis helemaal veranderde of zelfs opzij gezet werd.

Het onderzoek heeft verschillende bedoelingen. In de eerste plaats is het een fundamenteel onderzoek als het gaat om geloofsontwikkeling. Veel aandacht is in het onderzoek naar geloofsontwikkeling gegeven aan factoren als de sociale omgeving, factoren in bekering en dergelijke, maar de invloed van crisissituaties als zodanig heeft nog weinig aandacht gehad, terwijl de ervaring leert dat ingrijpende gebeurtenissen vaak een keerpunt kunnen zijn. Een tweede bedoeling is veel praktischer en meer gericht op het pastoraat. Wanneer we weten wat er in een crisis gebeurt met het geloof kunnen we in het pastoraat beter mensen bij staan die in zo'n situatie terecht komen. Om effectief pastoraal te kunnen werken moet je weten wat er aan de hand is en wat iemand nodig heeft.

De Opzet

De opzet van het onderzoek is in zekere zin kleinschalig. Het feit ligt daar dat zowel op het gebied van geloofsontwikkeling als op dat van crisisverwerking een ware stortvloed van boeken en onderzoeken is gepubliceerd, terwijl het grensvlak tussen die twee gebieden met slechts een paar titels is gevuld.⁵ Dat betekent dat er nog zoveel vragen open liggen dat het niet goed mogelijk is eerst een theorie te gaan vormen en die vervolgens statistisch te toetsen. Een andere reden voor de kleinschaligheid is dat we vanuit de boven beschreven nadruk op de eigen interpretatie en het eigen verhaal van mensen een onderzoeksopzet nastreven waarin dat persoonlijk eigene tot zijn recht komt. In een enquête of iets dergelijks is dat onvoldoende het geval. Om deze en andere redenen zijn we

---

⁴ Zie bijvoorbeeld Ganzevoort, R.R. (1990) *Mag ik er zijn*, Kok-Voorhoeve-Kampen, Veltkamp, H.J. (1988) *Pastoraat als gelijkenis*, Kok-Kampen, Bons-Storm, R. (1989) *Hoe gaat het met jou*, Kok-Kampen

⁵ van Uden, M.H.F. (1985) *Religie in de crisis van de Rouw*, Nijmegen; Van Knippenberg, M.P.J. (1987) *Dood en Religie*, Kok-Kampen

gekomen tot wat heet een kwalitatieve onderzoeksopzet. De term kwalitatief duidt dan op het onderscheid met kwantitatief. Het gaat ons niet om de hoeveelheden en verhoudingen van bepaalde deelgroepen binnen de onderzochte groep, maar om het ontdekken van de structurele factoren.

Bij een kwalitatief onderzoek is het van wezenlijk belang dat de respondenten een representatief beeld kunnen geven. Dat is daarom problematisch omdat een "verkeerde" respondent in een enquête in een oplage van 5.000 slechts 0,02 % uitmaakt en in een kwalitatief onderzoek met dertig respondenten 3,33 %. De kans dat het onderzoek door een mislukte selectie niet de juiste antwoorden geeft is dan ook groter. Om daaraan tegemoet te komen is gekozen voor een theoretische selectie. Terwijl in kwalitatief (statistisch) onderzoek de willekeurigheid in de selectie belangrijk is is in kwalitatief onderzoek de uitgedachte selectie een groot goed. Dat hebben we gedaan door eerst een zestal categorieën te bepalen, en vervolgens binnen elke categorie een zo divers mogelijke groep samen te stellen wat betreft leeftijd, geslacht, opleiding, beroep, kerkelijke achtergrond en mate van verwerking van de crisis. De categorieën zijn dan relationeel bepaald (kinderen van gescheiden ouders, mensen die op jongere leeftijd hun partner verloren hebben), arbeidsmatig bepaald (langdurig werklozen, arbeidsongeschiktverklaarden) of gezondheidsmatig bepaald (gehandicapten, ernstig zieken). Binnen elke categorie zoeken we een contactpersoon die in staat en bereid is mogelijke respondenten te verzamelen. In overleg met de onderzoekers bepaalt hij de keuze van de respondenten op grond van de genoemde criteria.

De Werkwijze

Het onderzoek is een samenwerkingsverband tussen verschillende mensen. Zelf ben ik er mee bezig als promovendus, en als alles naar wens verloopt zal het dus nog eens een proefschrift opleveren. Maar daarnaast zijn er ook anderen. Voor elke categorie respondenten is er een doctoraal-student die in dat deel participeert, zijn eigen probleemstelling formuleert, en het onderzoek afsluit met een doctoraalscriptie. Tenslotte is er nog de begeleiding van de kant van Prof. dr. J. Visser en een aantal adviserende hoogleraren.

Binnen elke categorie begint het werk met het afbakenen van de precieze vraagstelling en probleemstelling van de student. Dan wordt de contactpersoon benaderd en in overleg wordt een eerste groep van vijf tot acht respondenten geselecteerd. Is dat gelukt, dan stelt de contactpersoon zich in verbinding met de betrokkene en vraagt of die er bezwaar tegen heeft als zijn of haar naam wordt doorgegeven aan de onderzoekers. Is er toestemming, dan wordt uitgebreide informatie toegestuurd. Na twee weken bedenktijd neemt de student contact op met de te interviewen persoon. Eventuele vragen kunnen dan nog worden beantwoord, en als de bereidheid aanwezig is wordt de afspraak voor het interview gemaakt.

Deze wat omslachtige procedure heeft er mee te maken dat de vrijwilligheid en de privacy van de respondenten te allen tijde gewaarborgd moet zijn. Daarom worden niet alleen alle gegevens volledig anoniem en onherkenbaar gemaakt, maar hebben we in het 'gesprekscontract' opgenomen dat de respondent het recht heeft op welk moment ook zonder opgaaf van redenen een vraag niet te beantwoorden of zelfs de hele medewerking te staken. Dat zou heel vervelend zijn, maar bij een onderzoek waar zoveel vertrouwen en openheid gevraagd wordt mag geen dwang worden toegepast.

Het interview duurt ongeveer twee uur en wordt op cassette opgenomen. Na afloop wordt het geheel ingevoerd in de tekstverwerker, zodat er een tekstbestand ontstaat van zo'n 10.000 à 15.000 woorden. Elke vraag en uitspraak is genummerd. De interviewer (doctoraal-student) en ik geven dan aan elke uitspraak een code die aangeeft op welk onderwerp of op welke periode die uitspraak betrekking heeft. Is dat gebeurd, dan worden de coderingen vergeleken. Door te overleggen proberen we ze met elkaar in overeenstemming te brengen. De volgende stap is dat alle uitspraken over hetzelfde onderwerp worden verzameld in een nieuw bestand. Met deze codebestanden schrijven we weer allebei een eigen analyse waarin de onderzoeksvragen zo goed mogelijk beantwoord worden. Als ook die zijn vergeleken en bijgesteld wordt de analyse voorgelegd aan de respondent en aan de begeleider, prof. Visser. Na de laatste correcties wordt door de student op grond van de door hem of haar gemaakte analyses een doctoraalscriptie geschreven waarin ook allerlei terzake doende literatuur wordt opgenomen.

Een laatste element is een korte vragenlijst die wordt ingevuld door de mensen die in het leven van de respondent een belangrijke rol spelen. Met de definitieve analyses, deze vragenlijsten en de literatuur kom ik dan uiteindelijk tot een model waarin de vraag van het onderzoek beantwoord wordt. Dit model zal naar het zich laat aanzien over een aantal jaren gereed zijn.

De Stand van Zaken

Op dit moment is de eerste categorie helemaal afgerond, terwijl er drie doctoraal-studenten volop bezig zijn. De mogelijkheid wordt nog open gelaten om eventueel extra interviews per categorie of zelfs extra categorieën toe te voegen wanneer we bepaalde open plekken constateren. Wat dat betreft hebben we te maken met een flexibele opzet. Voor een beeld van de onderzoeksverslagen kan men terecht bij wat reeds verschenen is.⁶

Wat betreft de uitkomsten van het onderzoek moeten natuurlijk nog een flink aantal slagen om de arm worden gehouden. Wel kunnen we zeggen dat de

---

⁶ Ganzevoort, R.R. (1989) *Levensverhalen*, Voorhoeve-Den Haag. Mijn scriptie "van lijden naar leiden" (1987) staat ook in de universiteitsbibliotheek, evenals de scriptie van G.V. van Eck (1990) die binnen dit onderzoek afstudeerde op de scriptie "Breuken maken, een pastoraal-psychologische studie naar geloof en crisis bij kinderen van gescheiden ouders".

geloofsinhoud vaak mee veranderd met de geloofsbeleving, en dat vooral een goede en open relatie met gelovige belangrijke anderen een sterke stimulans is om in het geloven steun te vinden bij het verwerken van een crisis.

Ik zou graag al meer vertellen over de uitkomsten, maar dat zou niet geheel juist zijn. Wat in de eerste helft van het onderzoek zonneklaar lijkt kan in het vervolg in een heel ander licht komen te staan. Natuurlijk ontstaan er uit het eerste materiaal al bepaalde ideeën, voorgevoelens en hypothesen, maar we willen tot op het laatst een open houding aannemen, zodat het laatste interview evenveel bijdraagt als het eerste. Daarom worden er niet te snel conclusies getrokken in het algemeen.

Ten slotte

Wie zich bezig houdt met onderzoek moet daar op de een of andere manier persoonlijk bij betrokken zijn. Zonder gegrepen te zijn door je onderzoeksveld houd je het waarschijnlijk niet vol. Voor mij is dit onderzoek een enorme uitdaging, omdat het zozeer raakt aan de fundamentele vragen van het mens-zijn. In het pastoraat kom je mensen tegen die allemaal op hun eigen wijze door het leven gaan, hun eigen gebeurtenissen mee maken, hun eigen sociale omgeving hebben. Ieder heeft zijn eigen verhaal en zijn eigen crises. En toch - zo geloof ik en zo geloven de respondenten ieder op eigen wijze ook - heeft God daar iets mee te maken. Hoe mensen dat beleven is een vraag van groot belang. Misschien nog wel belangrijker is de vraag hoe we elkaar kunnen bijstaan om het zicht daarop niet kwijt te raken wanneer het leven schudt op zijn grondvesten.